

ქეთევან გოჩიტაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კახა გაბუნია

სამოქალაქო ინტეგრაციისა და
ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრი

ენობრივი ეტიკეტი და მეორე ენის სწავლება**აბსტრაქტი**

მეორე/უცხო ენების სწავლების თანამედროვე მიდგომებისა და მეთოდების მიხედვით, ენის სწავლების უმთავრესი მიზანია, რომ მისი შემსწავლელი ალტერნატიული იყოს სათანადო ცოდნითა და ყველა იმ უნარით, რომლებიც ხელს შეუწყობს მას კომუნიკაციური ამოცანების წარმატებით განხორციელებაში. ენასა და კულტურას შორის არსებული დიალექტური კავშირის გათვალისწინებით, არამშობლიური ენის სწავლება მხოლოდ გრამატიკული ფორმებისა და სინტაქსური კონსტრუქციების, ხელოვნური, საგანგებოდ სასწავლო მიზნებისათვის შექმნილი ტექსტების შეთავაზებით, ვერ აკმაყოფილებს ენის სწავლებისადმი წაყენებულ მოთხოვნებს, რადგან შემსწავლელი, როგორც წესი, მოუმზადებელია რეალურ საკომუნიკაციო გარემოში ადაპტაციისა და ადეკვატური საკომუნიკაციო ქმედებისათვის. სხვა მრავალ გარემოებასთან ერთად, ზემოთ აღნიშნული წარუმატებლობის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად შეიძლება დასახელდეს სამიზნე ენის (და, აგრეთვე, კულტურის) მნიშვნელოვანი კომპონენტების არცოდნა. კომუნიკაციურ ქმედებებში ვერბალურ კომუნიკაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება და, ბუნებრივია, სამეტყველო ეტიკეტის (სამეტყველო ქმედების რეგულირებადი წესები, ეროვნული ნიშნით განსაზღვრული სტერეოტიპების სისტემა, მეტყველებაში გამოყენებული მიმართვის “მდგრადი ფორმულები”, რომლებიც მიღებული და აღიარებულია საზოგადოების მიერ) შესწავლა.

სტატიაში განხილულია ენობრივი ეტიკეტის რეალიზების სხვადასხვა ენობრივი დონე, რომლებიც ქართულის, როგორც მეორე/უცხო ენის შესწავლისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

ენობრივი ეტიკეტი მოთხოვნების, წესების, ნორმების სისტემაა, რომელიც გვკარნახობს, თუ რა ფორმით უნდა დავამყაროთ ენობრივი კონტაქტი სხვებთან, როგორ უნდა გავაგრძელოთ კომუნიკაცია და როგორ დავასრულოთ ეს კომუნიკაცია განსხვავებული სიტუაციებისა და კომუნიკაციური ამოცანების შესაბამისად.

ენობრივი ეტიკეტი კულტურის შიგნით არსებული მოთხოვნების, ფორმის, შინაარსის და სიტუაციური შესაბამისობების ერთიანობაა. ის ძალიან განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანასა და კულ-

ტურაში. თუ ენობრივ ეტიკეტს ვიწრო გაგებით განვიხილავთ, მასში, ძირითადად, ერთიანდება ისეთი სიტყვები და გამოთქმები, რომლებსაც ადამიანები იყენებენ მისაღმების, მოწოდების/მიმართვის, თხოვნის, შეკვეთის, მობოდიშების, მადლობის გადახდის, თანაგრძნობის გამოხატვის დროს.

თავისთავად, კულტურა უკარნახებს ამა თუ იმ ენობრივი კოლექტივის წევრებს, რა არის დასაშვები და რა – არა. ცნობილია, რომ ზოგი კულტურისათვის მისაღებია, ადამიანმა საკუთარი უიღბლობის, პრობლემების შესახებ ღიად

ისაუბროს, ზოგისათვის კი ეს კატეგორიულად მიუღებელია... მოკლედ რომ ვთქვათ, ესა თუ ის კულტურა სთავაზობს მოლაპარაკებებს, თუ რა შეიძლება გახდეს საუბრის თემა და რა – არა.

უფრო ფართო გაგებით კი ენობრივი ეტიკეტი ნებისმიერი წარმატებული კომუნიკაციური აქტის შემადგენელი ნაწილია და უკავშირდება ენობრივი ურთიერთობის პოსტულატებს, რომლებიც კომუნიკაციის მონაწილეების ურთიერთობის წარმატებას განაპირობებს. წინამდებარე მოხსენებაში ჩვენ ენობრივი ეტიკეტის ამ გაგებას ვიზიარებთ.

მეორე/უცხო ენის სწავლებისას ენობრივი ეტიკეტის სწავლება ითვალისწინებს სოციოკულტურული ცოდნისა და ამ ცოდნის ენობრივი (ვერბალური) რეალიზაციის შესაძლებლობების სწავლებას, რომელიც შესასწავლი/სამიზნე კულტურისათვისაა დამახასიათებელი და, შესაძლოა, რადიკალურად განსხვავდებოდეს შემსწავლელის მშობლიური კულტურისაგან.

ენობრივი ეტიკეტის სწავლებისას მეორე/უცხო ენის მასწავლებლებმა და კურსის შემდგენლებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ ამ სისტემის რეალიზება განსხვავებულ ენობრივ დონეებზე ხდება და ენის ყველა ამ ელემენტის საკომუნიკაციო ფუნქციით გამოყენება სრულყოფილი არ იქნება, თუ შემსწავლელს ზედმიწევნით კარგად არ ეცოდინება თითოეული მათგანის რეალიზაციის პირობები და პრაგმატული ასპექტები.

1. ლემსიკურ-ფრაზეოლოგიური დონე

ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიურ დონეზე შემსწავლელს უნდა შევთავაზოთ სპეციალური სიტყვები და გამოთქმები, რომლებიც მათს როგორც ყოველდღიურ, არაფორმალურ მეტყველებაში, ასევე სხვადასხვა საკომუნიკაციო ამოცანის

(საქმიანი, ოფიციალური, აკადემიური) გადასაწყვეტად დასჭირდებათ.
ასეთები:

ა. მისაღმება:

*გამარჯობა / გამარჯობათ
დილა (საღამო) მშვიდობისა
საღამი
მოგესალმებით*

შემსწავლელს მისაღმების ყველა ეს ფორმა ენის შესწავლის პირველივე საფეხურზე უნდა მივაწოდოთ და ავუხსნათ, რომ ქართულში ეს ფორმები განსხვავებულ კომუნიკაციურ სიტუაციებში გამოიყენება: მაგალითად, არაფორმალური მისაღმებისას, ინგლისურის *ჰაი* ან რუსული *პრივეტ* ლექსემების მსგავსად, *გამარჯობა* ან *საღამი* ითქმის. არაფორმალური მისაღმებისას, ბუნებრივია, გამორიცხულია გამარჯობათ, მოგესალმებით ფორმები... ამ მხრივ ნეიტრალურია დილა (საღამო) მშვიდობისა, თუმცა, მაინც ნაკლებად მოსალოდნელია ამგვარი მიმართვა მეგობრისადმი ან თანატოლისადმი – თუმცა, გასათვალისწინებელია მოსაუბრის ასაკობრივი და სოციალური მდგომარეობა; გარკვეულ როლს თამაშობს დემოგრაფიული (ქალაქის მაცხოვრებელი, რეგიონი) კუთვნილებაც.

ბ. მოკითხვა:

*როგორ ხარ?
როგორ ხართ/ბრძანდებით?
როგორ გიკითხვით?*

ინგლისურისგან განსხვავებით, ქართულში შემთხვევითი ნაცნობები (შემხვედრები), ერთმანეთს არ ეკითხებიან როგორ ხარ/ბრძანდებით?

გ. მილოცვა

გილოცა/გილოცავთ (დაბადების დღეს, დღეობას, ახალ წელს, შობას...)

ამ შემთხვევაშიც გარჩეულია რეგისტრი („თავაზიანობის მრავლობითის“ გამოყენება არ ხდება თანატოლებთან თუ ოჯახის წევრებთან კომუნიკაციისას); აღსანიშნავია მართლმადიდებელ ქრისტიანთა მთავარი დღესასწაულისთვის – აღდგომისთვის დამახასიათებელი მილოცვის სპეციფიკური ფორმა: ქრისტე აღდგა! შდრ.: ინგლისური Happy eastern (ბედნიერი აღდგომა); თუმცა, ამას იოლად აღიქვამს ამავე რელიგიური სუბკულტურის წარმომადგენელი (მაგ. რუსი: შდრ.: Христос воскрес!).

დ. დამშვიდობება

ნახვამდის

მშვიდობით!

კარგად ბრძანდებოდეთ

ნახვამდის! – გამომშვიდობების ეს ფორმა ყველაზე ხშირად გამოიყენება და იგი გულისხმობს, რომ მომავალი შეხვედრა მალე შედგება.

კარგად ბრძანდებოდეთ! – ეს ფრაზა განსაკუთრებით საპატივ-ცემულო პიროვნების მიმართ გამოიყენება.

კარგად იყავი! (კარგად იყავით!) - ეს ფორმა კი ახლობლებს, თანატოლებს შორის იხმარება.

მშვიდობით! – გამომშვიდობების ეს ფორმა მაშინ გამოიყენება, თუ შეხვედრა დიდი ხნით ან სამუდამოდ გადადებულია.

მომავალ შეხვედრამდე! – გამომშვიდობების თავაზიანი ფორმაა და მალე შეხვედრის იმედს გულისხმობს. **მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!** – ეს იგივეა, რაც **კარგად ბრძანდებოდეთ**, მაგრამ განშორება უფრო ხაზგასმულია, გამკვეთრებულია.

ღამე მშვიდობისა! მშვიდობიან ღამეს გისურვებთ! - ოფიციალური ფორმებია დამშვიდობებისა; ახლობელსა და შენიანს, როგორც წესი, უსურვებ: **ძილი ნებისა!**

დამშვიდობების ფორმულეების შემთხვევაში საკმაოდ მკვეთრადაა გარჩეული ენობრივი რეგისტრები. ახლობელ ადამიანს, ოჯახის წევრს რომ უთხრა **კარგად ბრძანდებოდეთ** – არ შეიძლება, ვინაიდან ეს გარკვეულ ირონიულ ელფერს იძენს, ხშირად კი წარუმატებელი საკომუნიკაციო აქტის ან კონფლიქტის დასრულებისას გამოიყენება (ნეგატიური კონოტაციის მქონეა). ენის სწავლების პროცესში სასურველია, საჭიროების შემთხვევაში, აგუხსნათ გარკვეული ფრაზეოლოგიური გამონათქვამების ან სიტყვების ეტიმოლოგია, რაც შემსწავლელის კოგნიტურ ბაზაში მყარად იმკვიდრებს ადგილს. მაგალითად, მისალმების ფორმის (**გამარჯობა**) სწავლებისას, შესასწავლი ენის მატარებელთა კულტურის აღსაქმელად ურიგო არ იქნება ერთგვარი „ისტორიული ექსკურსის“ ჩატარება **გამარჯვების** და **მშვიდობის** მნიშვნელობასთან დაკავშირებით (მუდამ დამპყრობლებთან ბრძოლაში მყოფი პატარა ქვეყნის მარადიული გასაჭირი, რაც ასახულია ენაში...).

ე. ბოდიშს მოხდა

ბოდიში

ბოდიშს გიხდი

დიდი ბოდიში

მაპატიე

მომიტყვე

უკაცრავად

ამ გამოთქმების განაწილებას სხვადასხვა საკომუნიკაციო სიტუაციაში განსხვავებულია. თანატოლთან ზედმეტი თავაზიანობა მიღებული არ არის (თანა-

მოსაუბრე შემოიფარგლება მარტივი **ბო-
დიშის** გამოყენებით, მოერიდება **დიდი
ბოდიშის**-ს ან **ბოდიშს გიხდი**-ს შერჩევას...
არაფორმალურ გარემოში ასევე **უკაცრა-
ვად** ან **მომიტვევ**-ს გამოყენება არ არის
მიღებული.

ვ. მიმართვის ფორმები

ქართულში, ევროპული ენებისაგან
განსხვავებით, არ არის მიღებული **პრო-
ფესორო!**, **ექიმო!** და ა. შ. მიმართვის
ფორმები. ენის შემსწავლელს უნდა
აეუხსნათ, რომ ყველა ასეთ შემთხვევაში
ბატონო ... ან **ქალბატონო ...** უნდა გამო-
ვიყენოთ.

გარდა ამისა, ქართულში მიუღებე-
ლია უფროსი ადამიანის, თანამდებობრი-
ვად მაღლა მდგომი პირის ან ახლად
გაცნობილი ადამიანისათვის მხოლოდ
სახელით მიმართვა. ქართულ კულტურ-
ულ სივრცეში არ გამოიყენება და
„ცუდ ტონად“ ითვლება გვართ მიმართ-
ვა...

საგანგებო ყურადღება უნდა გამახ-
ვილდეს ზედსართავი სახელების შერჩე-
ვისას მიმართვის ფორმებთან. მაგალი-
თად, სრულიად დაუშვებელია, ოფიცია-
ლურ პირს მივმართოთ **საყვარელო** ან
ჩემო... (რექტორო, მინისტრო და ა.შ.), და
პირიქით, ენობრივი აკრძალვა მოქმედებს
ახლობელ ადამიანებთან მიმართვისასაც:
არ არსებობს გამოთქმა: **ღრმად პატივცე-
მულო ბებია ან პატივცემულო ბიძია**
(ენის შემსწავლელს უნდა შევთავაზოთ
სათანადო ერთეულები: მაგ.: **ძვირფასო,
საყვარელო...**).

ზ. უარის თქმა

უარის თქმა კომუნიკაციის პროცესის
მონაწილეებისაგან განსაკუთრებულ
ტაქტსა და დაკვირვებულობას მოითხოვს.
ევროპული ენების მსგავსად, ქართულ-
შიც გვაქვს უარის გამოხატვის სხვა-

დასხვა საშუალება. სტუდენტს უნდა
აეუხსნათ, რომ კატეგორიულობის ხა-
რისხის მიხედვით გაირჩევა უარყოფის
ფორმები:

არავითარ შემთხვევაში! – კატეგო-
რიული უარი.

ალბათ, არ გამოვა – ნაკლებად კა-
ტეგორიული.

**ეწუხებარ, რომ უარის თქმა მიწევს
სამწუხაროდ, არა...**

2. ბრამატიკული დონე

საზოგადოდ, ქართული ენის სწავ-
ლებისას ძალიან მნიშვნელოვანია ე.წ.
„თავაზიანობის მრავლობითის“ სწავლე-
ბა. პრაქტიკიდან ცნობილია, რომ ქარ-
თული ენის შემსწავლელებს, რომელთა
მშობლიურ ენებში არ არსებობს ეს გრა-
მატიკული კატეგორია, უჭირთ მისი შეს-
წავლა.

გრამატიკულ დონეზე მნიშვნელოვანი
კითხვითი წინადადების გამოყენება ბრძა-
ნებითის ნაცვლად: **ხომ ვერ მომასწავ-
ლით რუსთაველის ქუჩას?**

შეგიძლიათ, რომ პური მომაწოდოთ?

აქვე უნდა აეუხსნათ, რომ კითხვითი
წინადადება, – ხომ არ იცით, დღეს რა
დღეა? მოითხოვს არა პასუხს, **ვიცი**,
არამედ უნდა დაეუსახელოთ კიდევ ის
დღე (**ხუთშაბათია, კვირაა...**).

3. სტილისტიკის დონე

ენობრივი ეტიკეტის სწავლება სტი-
ლისტიკურ დონეზე განსაკუთრებულ ძა-
ლისხმევას მოითხოვს მასწავლებლებისა-
გან და ენის ფლობის შედარებით მაღალ
საფეხურზე მიიღწევა. აქ იგულისხმება,
თუ როგორ უნდა აარიდოს თავი მო-
საუბრემ, პირდაპირ დაასახელოს უსია-
მოვნო ან შოკისმომგვრელი სიტყვები და
გამოთქმები და ჩაანაცვლოს ისინი ევფე-

მისტური გამონათქვამებით. ენის შემსწავლელს უნდა მივაწოდოთ ზუსტი ინფორმაცია, თუ რა არის ამ კულტურისათვის მიუღებელი: მაგალითად, რა თემებზე საუბარია აკრძალული ქალებთან, ბავშვებთან. (სექსუალური თემები, სამსახურებრივი ურთიერთობები და სხვა)... მაგალითად, თუკი ინგლისელისათვის ქათინაური – **რა სექსუალურად გამოიყურებით!** – სრულიად მისაღებია და მეტიც – ადრესატი ამგვარ ქათინაურ-შეფასებას სიამოვნებით იღებს, ყოვლად წარმოუდგენელია ანალოგიურის თქმა კავკასიური კულტურების (ქართული, აზერბაიჯანული, სომხური) წარმომადგენლებისთვის...

საინტერესო ჩანაცვლებები გვაქვს კომუნიკაციისას უარყოფითი ინფორმაციის გადაცემისას. მაგალითად, ბუნებრივ სიტუაციაში ქართველი თანამოსაუბრე აუცილებლად მოერიდება ამის თქმა: **ვერ გადარჩება!** – აუცილებლად ჩანაცვლებს ეფემისტური გამონათქვამით: **მდგომარეობა თითქმის უნუგეშოა...**

გრძნობა-აქტის ზმნების მიმართაც უადრესად სენსიტიური დამოკიდებულება გამოსჭვივს: კომუნიკაციური აქტის დროს თანამოსაუბრე აუცილებლად მოერიდება უარყოფითი კონოტაციის მქონე ფორმის დიად გამოყენებას: „მე ის არ მიყვარს, მძულს“ – ამ ფრაზას ჩანაცვლებს ფრაზებით: **ჩემთვის მიუღებელი ადამიანია, არ მესიმპათიურება** და ა. შ.

4. ინტონაციური ღონე

ენის ფლობის მაღალ დონეს მოითხოვს ინტონაციურ ღონეზე ნათქვამის შინაარსის გარჩევა:

აქ რა ხდება? – შეიძლება იყოს მართლაც ინტერესის გამომხატველი ან გამოხატავდეს მეტად აგრესიულ დამოკიდებულებას მომხდარი ან მიმდინარე ფაქტის/მოვლენის მიმართ.

მოდი ჩემთან, ორი ყავა მომიტანე! – ინტონაციურად გაირჩევა, ეს არის თავაზიანი ფორმა თუ მოთხოვნა.

გარკვეულ შემთხვევებში ენობრივი ეტიკეტი გამოხატულია ორთოქიის დონეზეც. ამ მხრივ ქართული მაგალითების სიმრავლით არ გამოირჩევა, თუმცა, სტუდენტებს უნდა ავუსხნათ, რომ **გენცვალე/გენცვა - გენაცვალეს** ნაცვლად არ არის მისაღები...

* * *

ენობრივი ეტიკეტის სწავლებისას მნიშვნელოვანია სწავლების კომუნიკაციური პრინციპის გატარება. ეტიკეტის „ფორმულების“ დიდაქტიკურ მასალად მიწოდებას სჯობს, რომ სტუდენტებს შევუქმნათ საკომუნიკაციო ამოცანები, რომლებშიც ამ ფორმულების შერჩევის საშუალებას მივცემთ. დავალებებში უნდა აისახოს სოციალური, კონტექსტუალური და სიტუაციური ფონი, ანუ სტუდენტები უნდა მოვამზადოთ, რომ შეარჩიონ რა, სად, როგორ, რატომ უნდა თქვან და ენობრივი რეპერტუარიდან სწორი არჩევანი გააკეთონ.

ზოგ შემთხვევაში სტუდენტების მშობლიური და შესასწავლი ენების ეტიკეტის შედარებას მნიშვნელოვანი პროგრესის მოტანა შეუძლია შემსწავლელისათვის. განსაკუთრებით ეფექტურია ავთენტური მასალების გამოყენება, რაც სწავლების პროცესს მაქსიმალურად აახლოებს ბუნებრივი, რეალური კომუნიკაციის პირობებთან.

ბამოყენებული ლიტერატურა

- ილდიკო, 2010 - Ildiko Csajbok-twerefou –language etiquette and culture in teaching of foreign languages, 2010
- ინგლისურის, როგორც..., 2011 - Teaching English as a Foreign Language, http://www.ehow.com/how_2170747_prepare-teach-english-abroad.html
- საიმედო, I, 2006 – სახელმძღვანელო არაქართულენოვანი მოსწავლეებისათვის, „საიმედო“, 2006.
- შავთვალაძე, 2006 – ნ. შავთვალაძე, ბილიკი, ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის; წიგნი I; გამომცემლობა „ლეგა“, თბილისი, 2006 წ;
- შარაშენიძე, 2010 - ნ. შარაშენიძე, მიღამო (სიტუაციები და გრამატიკა კომუნიკაციისათვის), თბილისი, 2010.

Ketevan Gochitashvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Kakha Gabunia

CCIIR

The role of Language etiquette while Teaching Georgia as a Second Language

ABSTRACT

According to the newer methods and approaches of Second/Foreign Language, the main goal of the learning is to provide learners with all necessary skills and knowledge that help them to communicate successfully in culture of target language. There is a dialectic connection between language and culture. That's why teaching though offering grammar rules and forms, syntactic structures and artificial texts only is not enough to accomplish learning objectives. Learners, usually, are not prepared for the real communicative situations and are unable to overcome the adaptation process to the new language/cultural environment. There are some reasons for this communicative failure, but from our point of view, the most important issue is the lack target language (culture) components.

Verbal communication is an essential part of communication. Naturally, language etiquette (regulated rules of communication, the system of national stereotypes expressed verbally, the “solid formulas” of addressing accepted by the society) teaching is a very important task for the language teachers.

In the paper we are discussing the different levels of language etiquette realization. While teaching Georgian as a second language we should take into consideration the components listed as follows:

- Lexical-phraseological level _ special words and sayings, the forms of addressing as well, which are characteristic for Georgian Language.
- Grammatical level _ Georgian polite plural; Interrogative sentences substituting declarative in order to protect the polite tone etc.
- Stylistic level _ how to choose and use adequate euphemisms, words of rejection and etc.
- Intonation level _ the way of changing imperative and categorical tone using the proper intonation.
- Speech organizing level _ the samples of organizing of communication process, involvement, quitting, interrupting the speech and etc.

The paper contains the practical suggestions on which level of the language learning and for obtaining of which competences the components can be offered to the students.